

Література:

1. Зайдельман Ф.Р. Еколого-мелиоративное почвоведение гумидних ландшафтов. - Агропромиздат, 1991.
2. Зінчук М.І., Зінчук П.Й, Долошко Л.К. Еколого-безпечних системи використання осушених торфових ґрунтів ШНПП. (Матеріали міжнародної науково-практичної конференції.)- Світазь 2004р. -121с.
3. Колошко Л.К., Полянський С.В. "Заходи щодо моделі ренатуралізації Копайівської осушувальної системи у межах Шацького Національного природного парку "
4. Методичні рекомендації "Система агроекологічного моніторингу торфових земель" - Харків, 1998р. -87с.
5. Трускавецький Р.С., Шевчук М.Й., Бондарчук С.П. та інші. "Рекомендації з освоєння і с-г. використання вироблених торфовищ". - Луцьк 2002р.

Summary:

The certain particularities of panned out soils, their spreading and usage were pointed out in the article. It is determined the ways on protection solis from growing of burning out.

УДК 911.3:330.15 (477)

Зоряна ГЕРАСИМІВ

ОПТИМІЗАЦІЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ СХІДНОЇ ЧАСТИНИ ОПІЛЛЯ (В МЕЖАХ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Оптимізація землекористування виступає важливою умовою збалансованого розвитку території і є пріоритетом загальнодержавної політики в галузі невиснажливого природокористування та раціонального використання природно ресурсного потенціалу. Необхідність забезпечення здорових умов існування населення, збереження ландшафтного різноманіття та досягнення стійкого економічного ефекту використання природних ресурсів вимагають оптимального співвідношення між різними видами використовуваних земель.

Інтенсивна господарська діяльність послаблює окремі компоненти природного середовища, а в ряді випадків – і ландшафту в цілому, внаслідок чого знижуються його оздоровчі і захисні функції, втрачається відновлювальна здатність. Оптимізація використання природних ресурсів передбачає вибір такого варіанта, який би забезпечував задоволення потреб у сільськогосподарських, лісових та інших ресурсах, запобігаючи їх виснаженню та підтримуючи екологічну рівновагу при загальному мінімумі затрат праці. При цьому передбачається збереження природних ресурсів, підтримання їх оптимального стану та продуктивності [1, 184].

Оптимальна ландшафтно-екологічна організація території зводиться до обґрунтування такої територіальної диференціації функцій (на практиці – схеми угідь), за якої максимально повно реалізуються природні потенціали геосистем, виключені конфліктні ситуації між їх функціональним використанням та природними особливостями, забезпечується з заданою високою ймовірністю стійкість геосистем. Оптимально організована територія має бути не тільки високопродуктивною та безконфліктною, але й естетично привабливою [2, 218].

Питання землекористування Опілля розглядалися багатьма науковцями, серед яких необхідно відмітити праці Ш. Вердака (1923), М.П. Чайківського (1977), К.І. Геренчука (1979), Б.В. Заверухи (1988), М.М. Барни, Л.П. Царика, В.М. Черняка (1997), Й.М. Свинка, В.М. Черняка, П.М. Дем'янчука (1999), які торкаються ландшафтних досліджень території та природоохоронних аспектів. Проблеми оптимізації території є предметом дослідження М.Д. Гродзинського, який виділив критерії та пріоритети ландшафтно-екологічної оптимізації території (Основи ландшафтної екології, 1993); оцінка екологічного потенціалу розглядається В.А. Барановським (Екологічна географія і екологічна картографія, 2001).

Основною метою публікації є аналіз структури землекористування східної частини Опілля в межах Тернопільської області з позицій оптимальності співвідношення різних видів використовуваних земель та внесення пропозицій щодо її раціоналізації відповідно з

вимогами сталого розвитку.

Оптимальна організація території виходить з визначених для неї ландшафтно-екологічних пріоритетів. Визначаючи природоохоронну функцію пріоритетною для будь-якого регіону, при його ландшафтно-екологічній оптимізації першочерговим завданням є визначення оптимального співвідношення природних та господарських угідь. Важливим фактором перетворення сучасних ландшафтів і оптимізації природного середовища є збереження високого рівня землеробської освоєності без порушення нормального функціонування горбогірних і схилових ландшафтів.

Згідно методики Ю. Одума, оптимальна структура землекористування повинна бути наступною: на 60% території повинна бути представлена природна рослинність; 30% площ – віддані в сільськогосподарський обробіток (розорані); 10% території – урбанізовані і промислово освоєні землі. В досліджуваному регіоні ці показники становлять відповідно 55,5%, 39,4% і 5,1%.

Згідно з концепцією сталого розвитку з метою оптимізації ландшафтно-структури території, площу орних земель в Україні слід скоротити з 32,85 млн. га (54,4%) до 27,18 млн. га (45,0%), площі сіножатей і пасовищ слід збільшити з 8,75 млн. га (14,5%) до 10,26 млн. га (17,0%), площі заліснених територій – збільшити з 10,38 млн. га (17,2%) до 13,28 млн. га (22,0%). [4]

Для досліджуваної горбогірної території східноопільських ландшафтів доцільно встановити наступні співвідношення між видами використовуваних земель, які б забезпечили їх оптимальну організацію і виконання ними пріоритетних функцій: орні землі – 30-35% (розораність європейських держав 28-32%, за Ю. Одумом, оптимальна розораність повинна становити 30%), заліснені землі – 35-40% (за М.Д. Гродзинським, оптимальною лісистістю є 23-40%, але для горбогірних територій вона повинна бути дещо вищою), сіножаті, пасовища – 20-25% (разом з лісовкритими територіями, за Ю. Одумом, вони повинні займати 60% площ), землі забудови, промисловості та транспорту – до 10%. Природно-заповідні території на 2015 рік в Україні повинні становити 10,5% її площі, для досліджуваного регіону заповідність повинна б бути не меншою. На сьогоднішній день вона становить 6,6%. В компонентній структурі ландшафтів Східного Опілля на території Тернопільської області орні землі займають 67,1 тис. га (39,4%), сіножаті – 5 тис. га (3%), пасовища – 28,8 тис. га (16,9%), лісовкриті площі – 52,7 тис. га (31%), землі житлової забудови, промисловості та транспорту – 8,7 тис. га (5,1%), тобто їх співвідношення не відповідає оптимальному.

Ми проаналізували структуру території досліджуваного регіону за ступенем оптимальності окремих видів землекористування. Залежно від кількості видів землекористування, частка яких в територіальній структурі сільських рад є оптимальною, відповідно до вищенаведених критеріїв, присвоїмо кожній із сільських рад показник оптимальності. Він буде рівним 4, якщо кожен з чотирьох видів землекористування (орні землі, пасовища та сіножаті, лісовкриті площі, землі забудови, промисловості та транспорту) займатиме оптимальну частку в структурі земель певної сільської ради. Якщо частка одного з видів землекористування сільської ради не відповідатиме критеріям оптимальності, їй присвоїмо показник 3, якщо невідповідність оптимальному буде у двох видів землекористування – показник буде 2, у трьох видів – 1 (Табл. 1.).

Побудуємо картосхему, яка відображала б оптимальність структури землекористування досліджуваного регіону. Території з найвищим ступенем оптимальності (показник 4) займають 25% (48,5 тис. га), зі ступенем оптимальності вищим за середній (показник 3) – 32,4% (63,0 тис. га), із середнім ступенем оптимальності (показник 2) – 30,1% (58,3 тис. га), з низьким ступенем оптимальності (показник 1) – 12,5% (24,2 тис. га). Території з показником оптимальності 1 та 2 вимагатимуть проведення певних заходів для забезпечення оптимальної організації ландшафтно-структури території та оптимального

Таблиця 1

Показники оптимальності землекористування східної частини Опілля (в межах Тернопільської області)

Показник	Значення		Шляхи досягнення
	Реальний	Оптимальний	
Орні землі	39,4%	30-35%	Вилучення з обробітку схилів, крутизною понад 5 ⁰ (залуження) та понад 7 ⁰ (заліснення), а також малопродуктивних та забруднених земель.
Лісовкриті землі	31%	35-40%	Заліснення малопродуктивних та змитих орних земель, а також схилів з крутизною понад 7 ⁰ , насадження полезахисних смуг, виділення ділянок лісів як складових екологічної мережі; заміна суцільних рубок лісу на поступові із подальшим лісонасадженням
Сіножаті та пасовища	19,5%	20-25%	Залуження малопродуктивних, деградованих та вилучених з обробітку земель, а також схилів з крутизною понад 5 ⁰ .
Природоохоронні території	6,6%	10,5%	Створення екомереж, збереження біорозмаїття, розширення площ природоохоронних територій за рахунок створення перспективного РЛП "Бережанське Опілля" та кількох лісових заказників.

Території з оптимальною структурою землекористування (показники оптимальності 4, 3) займають північну, північно-західну, центральну частини досліджуваної території. Оптимізаційних заходів для вдосконалення своєї структури (показники оптимальності 1, 2) вимагають східна, південна, західна, південно-західна частини східного Опілля. (картосхема).

Відповідно до закону України "Про Загальнодержавну Програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки", основними напрямками оптимізації ландшафтної структури території відповідно до вимог сталого землекористування повинні стати заходи, що забезпечили б збільшення площ, зайнятих природними ландшафтами. Вони забезпечуються:

- вилученням земель сільськогосподарського призначення, зокрема деградованих орних земель, використання яких є збитковим,
- вилученням з промислового використання земельних ділянок, які втратили природний стан і становлять підвищену небезпеку для збереження навколишнього середовища,
- наданням переваги відновленню природних ландшафтів як найбільш доцільному виду використання земель, що вибувають із сільськогосподарського використання;
- встановленням водоохоронних зон і прибережних захисних смуг навколо водних об'єктів;
- збільшенням території лісів, лісосмуг навколо сільськогосподарських угідь, промислових та житлових зон.

Для вирішення проблем охорони та відтворення земельних ресурсів необхідно провести:

Рис. 1. Оптимальність землекористування східної частини Опілля (в межах Тернопільської області)

- оптимізацію площ сільськогосподарських угідь та зменшення ступеня їх розораності;
- вдосконалення структури земель сільськогосподарського призначення та їх збагачення природними компонентами;
- обмеження руйнівного інтенсивного використання екологічно уразливих земель;
- здійснення консервації сільськогосподарських угідь із дуже змитими ґрунтами на схилах крутизною понад 5-7⁰.

Література:

1. Генсірук С.А. Регіональне природокористування. – Львів: Світ, 1992. – 335с.
2. Гродзинський М.Д. Основи ландшафтної екології: Підручник – К.: Либідь, 1993. – 224с.
3. Денисик Г.І. Природнича географія Поділля. – Вінниця: Еко Бізнес Центр, 1998. – 184с.
4. Природно-ресурсний аспект розвитку України. – Київ: КМ Academia, 2001. – 112 с.
1. 5.Шищенко П.Г. Принципы и методы ландшафтного анализа в региональном проектировании. – Киев: Фитоцентр, 1999. – 284 с.

Summary:

The article is dedicated to the problems of the rational use by the man of natural resources, possibilities of optimization of territory. Optimization of territory consists of that to translate it in the state, in which it can maximally effectively carry out necessary functions, not added to the undesirable changes during long time.